

Felipe M. Lorda Alaiz

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1968

Felipe M. Lorda Alaiz (1918-1992) vocht in de Spaanse Burgeroorlog aan de fronten van Teruel en de Ebro en werd na zijn gevangenneming geïnterneerd in een concentratiekamp in León. Daarna diende hij drie jaar als legionair in de Spaanse enclave Melilla in Marokko. Hij studeerde filosofie en letteren in Zaragoza en klassieke talen aan de Universiteit van Madrid. Na een korte tijd als leraar in Madrid vertrok hij als banneling naar Nederland, waar hij jarenlang woonde en Catalaans aan de Universiteit van Amsterdam doceerde. Ook werkte hij voor uitgeverij Het Spectrum en Radio Nederland Wereldomroep. Ingehuurd door de Spaanse dienst van de BBC verhuisde hij in 1955 naar Londen. Daar trouwde hij in 1956 met Josefina Vidal Morera. Van 1960 tot 1977 woonden zij in Nederland, waar ze in 1963 toetraden tot Spaanse vakbeweging (UGT) en socialistische partij (PSOE) in ballingschap. Na de dood van Franco werd hij lid van de socialistische fractie in het eerste democratische Spaanse parlement en later nam hij voor dezelfde partij zitting in het Catalaanse parlement, waar hij een van de vicevoorzitters werd. Hij vertaalde onder meer Middeleeuws Nederlands toneel, poëzie van Hugo Claus en Het stenen bruidsbed van Harry Mulisch in het Spaans (waarbij overigens alle passages met een enigszins erotisch karakter werden geschrapt). VertaalVerhaal dankt Isabel Lorda Vidal voor haar toestemming dit dankwoord hier te mogen publiceren.

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1968

Het klassieke adagium ‘Ik weet slechts dat ik niets weet’ indachtig, kan men zeggen dat ‘een goed vertaler hij is die weet dat hij geen goed vertaler kan worden’. Dat wil zeggen, de vertaler is een volslagen paradox. Daarvan zijn ongetwijfeld zij die eens de Nijhoffprijs gewonnen hebben, en daardoor in het bezit zijn van een testimonium van bekwaamheid, overtuigd. Wat mijzelf betreft, ik werd hierop opmerkelijk gemaakt, nog voor ik, door de nood gedwongen, mij aan het vertalen zette, door Ortega y Gasset, die op een vaderlijke, maar daardoor niet minder overtuigende toon, zei: ‘Vertalen is een utopische activiteit en als doelstelling iets onmogelijks’, een zin die voorkomt in zijn *Libro de las misiones*, in het hoofdstuk dat niet voor niets de titel draagt ‘Miseria y esplendor de la traducción’: roem en ellende van het vertalen.

Enige jaren geleden verscheen er een werk – *Les problèmes théoriques de la traduction* van Georges Mounin – dat, zo wij nog twijfels aangaande de bovengenoemde kwestie zouden hebben, op wetenschappelijke wijze, en bijna zonder dat er nog enige uitweg overblijft, bewijst wat Ortega y Gasset twintig jaar te voren al uitgesproken had als resultaat van enkele overpeinzingen. Wij, vertalers, zijn definitief onttroond. Bewust als ik was van deze val, bleef mij, toen ik de Spaanssprekende wereld de vertalingen van Elckerlijc, Mariken van Nieumeghen en Lanseloet aanbod, in mijn voorwoord niet veel anders over dan mijn woorden te kleden in een toon die half meelijwekkend, half cynisch was, de toon van de misdadiger die schuldig bevonden werd en schuld bekende. Ik zei onder meer: ‘In deze pagina’s heb ik de maagdelijke Nederlandse verzen geweld aangedaan’ en: ‘Iedere vertaling, zelfs de best denkbare, is onontkoombaar een poging tot overbrenging – een “décalage” zouden de Fransen zeggen – van elementen van één wereld naar een andere, en wel juist op die gebieden die zowel de ene als de andere het meest eigen zijn en geen overbrenging gedogen. Wanneer het over oude teksten gaat, zoals in dit geval, hebben wij niet alleen te maken met een overbrenging van het ene cultuurvlak op het andere, en dan is het resultaat niet een vertaling maar een cataclysmes.’ En ten slotte zei ik, omdat mensen nu eenmaal de gave hebben de meest fantastische voorwendsels te bedenken om alles te overleven: ‘Voor de ogen van de lezer bevinden zich, in de pagina’s van dit boek, de trofeeën – of de trieste resten? – van mijn barbaarse aanval op deze vroege en gracieuze monumenten van de Nederlandse letteren. Ik bied de lezer hiervoor mijn oprechte verontschuldiging aan, maar tegelijkertijd vraag ik hem mij niet al te streng te willen beoordelen, daar hij zonder mijn profanatie zelfs niet de resten van deze werken zou kennen, en zelfs deze resten zijn méér dan de moeite waard.’

Deze woorden bewijzen dat ik, of ik een goede of een slechte vertaler ben, in ieder geval niet een zekere flair mis om een verloren zaak te verdedigen, al moet het ‘quia absurdum est’. Hetgeen anderzijds natuurlijk niet zeggen wil dat ik hier met een gerust geweten voor u sta, geenszins. Geen enkele vertaler die zichzelf respecteert

heeft een gerust geweten, en mocht ik het niet goed zien, dan kunnen de aanwezigen, niet weinig in getal en waarlijk niet arm aan middelen om hun gedachten uit te drukken, mij tegenspreken. Maar er zullen altijd wel figuren zijn die zo onbesuisd zijn om te denken dat niemand een vertaler tenslotte opdraagt zich te storten in ondernemingen die tot mislukken gedoemd zijn. Inderdaad een onbesuisdheid, want, afgezien van het feit dat er een heel simpele reden is, en wel dat uitgevers onze vertalingen aanvaarden – *primum vivere deinde philosophare* – het verwijt heeft een boemerangeffect. Inderdaad, welke menselijke activiteit doet geen stormen opsteken in het geweten? Opnieuw beroep ik mij op het gezag van Ortega y Gasset; hij zegt: ‘De natuur heeft ieder dier uitgerust met een program van handelingen die het op bevredigende wijze kan uitvoeren... Normaliter zijn dieren gelukkig. Het lot van de mens – vervolgt Ortega – is echter geheel anders. Mensen zijn altijd melancholiek, maniakaal of waanzinnig, gekweld als zij worden door de kwalen die Hippokrates “goddelijk” noemde. En de reden van dit alles is gelegen in het feit dat de menselijke bezigheden – die menselijke bezigheden, ook het vertalen, onderstreep ik zelf – niet realiseerbaar zijn. Het lot – en tevens het voorrecht en de eer – van de mens is erin gelegen nooit te bereiken wat hij zich voorneemt en altijd bezig te zijn aan een puur “streven naar”, aan een levende utopie. Hij is altijd op weg naar de mislukking en vóór hij zich in het gevecht begeeft is hij al aan zijn slaap verwond.’

Een verwonde slaap, dit ingeboren en erfelijke letsel – waarover ook Nietzsche spreekt – is het teken dat eigen is aan ons menselijk bestaan, of het nu om vertalers gaat of niet. Juist door deze verwonding, die ook de vertaler tekent zelfs vóór hij zich in de strijd begeeft, heeft hij als zodanig deel aan een voorrecht en een eer die hem, op welke wijze dan ook, in zijn menselijke waardigheid herstellen. Een voorrecht en een eer, die de jury van de Nijhoffprijs vandaag in mijn persoon wil bevestigen. Daarvoor zeg ik deze jury, evenals het Prins Bernhard Fonds, dat zoveel doet voor de bevordering der kunsten, hier oprecht dank.